

Савчук О. О.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Юшкевич В. В.,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри СГ та ПД
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Збройна агресія Російської Федерації, яка розпочалася з анексії Криму в 2014 році та продовжується повномасштабною війною України, суттєво вплинула на безпекову ситуацію в країні. В умовах військової загрози особливого значення набуває правове регулювання діяльності Національної гвардії України, яка виконує важливі завдання з оборони держави, підтримання правопорядку та забезпечення громадської безпеки.

Відомо, що 12 травня 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про правовий режим воєнного стану», де правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. Як зазначає Агапова О. В., Конституція України є фундаментальним правовим актом, що визначає основні цінності держави та виступає її «обличчям». Саме положення Основного Закону мають найвищу юридичну силу та повинні застосовуватися в першу чергу під час реалізації повноважень Національної гвардії України [3, с. 107–110]. Ч. 3 ст. 17 Конституції України закріплює, питання захисту державного кордону та забезпечення безпеки країни покладаються на відповідні військові формування й правоохоронні органи, діяльність яких визначається законодавством. Важливу роль у цьому процесі відіграє Національна гвардія України [2].

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне військове вторгнення на територію України, внаслідок цього Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Згідно зі ст. 1 Закону України № 2102-ІХ, воєнний стан є особливим правовим режимом, який вводиться у разі збройної агресії або загрози національному суверенітету. Встановлення цього режиму надає органам державної влади, військовому командуванню, військовим

адміністраціям та органам місцевого самоврядування розширені повноваження для забезпечення національної безпеки та протидії ворогу. Одночасно можуть бути введені тимчасові обмеження прав і свобод громадян відповідно до Конституції.

Національна гвардія України виконує ключові завдання щодо захисту держави, підтримання правопорядку та протидії збройним загрозам. Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України» (далі-ЗУ № 876-VII), вказано, що Національна гвардія України – це військове формування у складі Міністерства внутрішніх справ, яке виконує правоохоронні завдання. Її головна мета – захищати життя, права та свободи громадян, а також інтереси держави й суспільства від злочинних та інших незаконних дій. Вона забезпечує громадський порядок і безпеку, співпрацює з правоохоронцями для захисту держави, охорони кордонів, боротьби з тероризмом, а також протидіє незаконним збройним формуванням, терористичним угрупованням та організованій злочинності.

Згідно ст. 4 вище вказаного закону, діяльність Національної гвардії України ґрунтується на Конституції України, чинному законодавстві, міжнародних договорах, ратифікованих державою, а також на нормативно-правових актах, ухвалених Президентом, Кабінетом Міністрів та Міністерством внутрішніх справ. Важливо зазначити, що правове регулювання діяльності Національної гвардії не обмежується лише Законом України № 876-VII.

Як зазначає Горбач Д. О., діяльність Національної гвардії України ґрунтується на системі правових норм, які визначають та регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі її функціонування, а також визначають основні завдання, функції, повноваження й ключові структурні елементи. Вказані правові норми закріплені у відповідних нормативно-правових актах, що мають різну юридичну силу. Варто також зауважити, що згідно із законодавством до таких актів належать і міжнародні договори України, які набули обов'язкової сили після надання згоди Верховною Радою України [4, с.47].

Зважаючи на збройний конфлікт, у якому перебуває Україна, особливої уваги набуває питання взаємодії норм національного законодавства з МГП. Враховуючи, що діяльність Національної гвардії України під час війни пов'язана не лише з підтриманням правопорядку, а й із виконанням завдань у бойових умовах, важливо визначити, яким чином міжнародні гуманітарні норми впливають на її правовий статус та обов'язки.

Україна, як держава, що успадкувала пострадянську правову систему, стикається з низкою викликів у процесі впровадження норм міжнародного гуманітарного права. З одного боку, у статті 9 Конституції України закріплено, що міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою, мають вищу юридичну силу порівняно з національним законодавством [2]. Це демонструє прагнення України до інтеграції в міжнародну спільноту та утвердження принципу верховенства права. Водночас вплив радянської правової традиції, яка віддавала перевагу внутрішнім нормам перед міжнародними, досі позначається

на правозастосовній практиці. Українське законодавство у сфері імплементації міжнародного гуманітарного права містить певні недоліки та невідповідності, зокрема у питаннях правового визначення воєнних злочинів [5, с. 6].

Міжнародне гуманітарне право відіграє важливу роль на національному рівні, особливо в умовах збройних конфліктів. Проте ні моністичний, ні дуалістичний підходи не дають ідеального рішення щодо його імплементації. Монізм дозволяє нормам МГП діяти безпосередньо, але може призводити до порушень через відсутність відповідного законодавства. Дуалізм, навпаки, вимагає адаптації норм у національне право, що часто затягує їх впровадження, особливо у кризових умовах. Окрім того, виникає проблема демократичної легітимності: міжнародні договори зазвичай укладає виконавча влада, тоді як закони ухвалює парламент, що може порушувати принцип поділу влади. Також відсутність міжнародного суду з загальною юрисдикцією ускладнює визначення того, як саме країни повинні виконувати свої зобов'язання. Тому сучасна правова доктрина пропонує більш гнучкі підходи, що враховують особливості кожної країни та її правової системи, а також необхідність ефективної імплементації міжнародного права.

Адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів є ключовим процесом для забезпечення ефективного дотримання міжнародного гуманітарного права (МГП). У сучасних умовах, особливо під час збройних конфліктів, держави повинні імплементувати міжнародні зобов'язання у внутрішню правову систему, щоб гарантувати захист цивільного населення, військовополонених та інших осіб, які перебувають під захистом МГП.

МГП складається з норм, що регулюють ведення війни та захист осіб, які не беруть участі у воєнних діях. Його основними джерелами є Женевські конвенції 1949 року та їхні Додаткові протоколи, які зобов'язують держави адаптувати своє законодавство відповідно до цих стандартів (ст. 1 Загальної статті до Женевських конвенцій) [10].

Принцип *pacta sunt servanda* («договори повинні виконуватися») закріплений у статті 26 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, яка встановлює: «Кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись» [6]. Це означає, що: Договори є обов'язковими для їх учасників і мають виконуватися добросовісно [7]. Внутрішнє законодавство не може бути виправданням для їх невиконання (ст. 27 Віденської конвенції) [6]. Держава зобов'язана узгоджувати своє законодавство з міжнародними нормами. Одностороння відмова від договору неможлива, якщо це прямо не передбачено самим договором чи міжнародним правом. Таким чином, міжнародні зобов'язання мають пріоритет перед національним правом, і держави повинні їх дотримуватись незалежно від внутрішніх норм.

У рішенні у справі «Нікарагуа проти США» (1986 р.) Міжнародний Суд ООН визначив, що норми Женевських конвенцій стали частиною звичаєвого міжнародного права [8, с. 91]. Суд звернув увагу на деякі положення Гаазької конвенції 1907 року та на статтю 3, спільну для всіх чотирьох Женевських конвенцій 1949 року, трактуючи їх як конкретне вираження основних принципів

гуманітарного права. Він зауважив, що якщо дві норми, що походять з різних джерел міжнародного права, мають однакове змістове значення і держави виконують їх як у межах договірної, так і звичаєвого права, то ці норми мають самостійне значення [9, с. 62]. Також Суд підтвердив, що принцип розмежування між комбатантами та цивільними особами є нормою звичаєвого міжнародного права, що робить його важливим складником міжнародного гуманітарного права.

Отже, після детального аналізу правових аспектів діяльності Національної гвардії України варто стверджувати, що вона ґрунтується на сукупності національних та міжнародних правових норм. Важливими є зв'язки національного законодавства з міжнародним гуманітарним правом, яке регулює ведення збройних конфліктів та захист осіб, що не беруть участі у бойових діях. Враховуючи вплив збройної агресії РФ, для ефективного забезпечення національної безпеки та захисту прав громадян, важливою є адаптація українського законодавства до міжнародних стандартів, зокрема в рамках Женевських конвенцій і принципу *pacta sunt servanda*.

Список використаної літератури:

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 року № 876-VII. Відомості Верховної Ради. 2014.
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Агапова О. В. Правові засади діяльності Національної гвардії України. Теорія та практика сучасного права: збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2014. С. 107–110.
4. Горбач Д.О. Адміністративно-правовий статус Національної гвардії України : монографія / за заг. ред. д-ра. юрид. наук, проф. О.І. Безпалової). Х. : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017. 288 с.
5. The Domestic Implementation of International Humanitarian Law in Ukraine. The Hague : Asser Institute, 2020. 216 p. URL: <https://www.asser.nl/media/794858/2021-the-domestic-implementation-of-ihl-in-ukraine-updated-українська.pdf>.
6. Хоменко О. В. Визначення принципів співвідношення міжнародного гуманітарного та внутрішньодержавного права: загальнотеоретичний аспект. «Наукові інновації та передові технології».2024. № 9 (37). С. 505–511. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/14730>.
7. Шетай В. Вклад Міжнародного суду ООН в міжнародне гуманітарне право. *Міжнародний журнал Червоного Хреста*. 2003. № 850. С. 89–128.
8. Даниленко Г. В. Звичай у сучасному міжнародному праві. М. : Наука, 1988. 192 с.
9. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими: ООН. Конвенція, Міжнародний документ від 12 серп. 1949 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>.